

Riječ *primitak* (koju navodi Jezični savjetnik) također je dobro načinjena, ali se u odnosu na riječi *primanje* (*prijem*) *prijam* značenjski već razgraničila tako da se i ne upotrebljava u značenju tih riječi.

Za značenja koja izlaze iz pitanja I. V. ostaju dakle riječi *primanje* i *prijam*. Po vrijednosnoj hijerarhiji (jezični kontinuitet, općenitost primjene, neposredna razumljivost) riječ bi primanje imala prednost pred riječju *prijam*, osobito u svezama: *primanje oglasa*, *primanje stranaka* i sl. Iako ne bi bilo pogrešno u toj funkciji upotrebljavati riječ *prijam*, očito je da ukrštanje dviju istoznačnica nije pravo jezično rješenje. Zato bi trebalo podupirati one jezične težnje koje vode razgraničenju značenja tih dviju riječi; to je korisnije nego da potičemo istiskivanje jedne od njih. Čini se da se takvo razgraničenje već i nazire upotrebom izvedenica od riječi *prijam* kao što su *prijamni ispiti*, *prijamnica*, pa i *prijamnik*.

U samostalnoj uporabi, za značenje kad tko (obično službeno tijelo ili službena osoba) prima goste u povodu kojega važnijega događaja, riječi se *primanje* i *prijam* još bore za prevagu, ali podsjetimo li se na prednosti ko-

je ima riječ *primanje*, nameće se sam od sebe zaključak da su sasvim dobri, dakle i preporučljivi primjeri kao: *primanje će biti u Dvercima*, *predsjednik priređuje primanje za sudionike kongresa*, *na primanje je pozvano pedeset delegata* i sl. Time se aktualizira poziv Lj. Jonkea »nemojmo uništavati« te riječi »gdje god one mogu lijepo i dobro stajati«. »A da takvih uništavanja dobrih narodnih riječi ne bude i dalje na štetu našega književnog jezika i na štetu ne samo hrvatske nego i srpske izražajnosti, bilo bi svakako prijeko potrebno da oni koji javno pišu . . . ipak prođu kroz neke škole ili tečajeve u kojima se uči i naš jezik i pravopis i stil«. »Jezik treba uvijek učiti i usavršavati se u njemu. Stajanja nema.« (Lj. Jonke, Književni jezik u teoriji i praksi, Znanje, Zagreb, 1965, str. 316.)

3. Iako u pismu I. V. nije postavljeno pitanje o pravilnosti pisanja riječi PODHODNIK (koja je u pismu navedena), ovdje se dodaje da po pravilima o zamjenjivanju zvučnih suglasnika ispred bezvučnih bezvučnima treba tu riječ pisati *pothodnik* (POTHODNIK).

Božidar Finka

O S V R T I

PRIRUČNIK O JEZIČNOJ TIPOLOGIJI

Gabriel Altmann — Werner Lehfeldt: Allgemeine Sprachtypologie. Prinzipien und Meßverfahren, München, 1973 (UTB 250), 142 str.

0. Podnaslov »Načela i načini mjerenja« jasno pokazuje što od ove knjige ne treba očekivati: rezultate jedne opće tipologije jezika. Istodobno je očito otkuda ovi načini proizlaze: iz kvantitativne lingvistike.

Postupci koje autori ovdje izlažu nemaju ništa zajedničkog s tradicionalnom genetičkom tipologijom, koja na primjer slavenske jezike dijeli u istočnoslavensku, zapadnoslavensku i južnoslavensku grupu. To je pokušaj postavljanja jezične tipologije na novu osnovu — teoretski i praktično.

Izričiti poziv na međunarodnu suradnju (12), bez koje jedna tipologija ove vrste nije ostvarljiva, ističe programatski karakter knjige. Stoga i navodim adrese autora: Dr. Werner Lehfeldt, Seminar für Slavistik, Ruhr-Universität, 463 Bochum, Buschestr. se; Gabriel Altmann, Sprachwissenschaftliches Institut, Ruhr-Universität, 463 Bochum, Buschestr. se. Tko pak na tom poslu želi surađivati, mora također poznavati osnovne pojmove statistike i računa vjerojatnosti. U svakom slučaju preporučljiva je suradnja sa stručnjacima toga područja. Zadaća je lingvista pripremati materijal za kompjutor: klasifikacija je najvećim dijelom tehničko pitanje.

1. Tome što je stanje jezičnotipološkog istraživanja »beznadno« (10), ne može se, mi-

sle autori, toliko prigovoriti navodnim svojstvima objekata, jezika, koliko manjkavoj metodološkoj svijesti lingvиста, koji su se na ovom području okušali, ali su i pretrpjeli neuspjeh.

Altmann i Lehfeldt nastoje pokazati zašto znanstvenoteoretsko polazište, koje je u tradiciji aristotelovskog *esencijalizma*, »beuvjetno mora voditi u slijepu ulicu« (10). Daljnji razlog za dosadašnji neuspjeh oni vide u ignoriranju egzaktnosti istraživanja, koja je dostignuta u drugim strukama. Stoga nije čudno da su ovdje izložena načela najvećim dijelom preuzeta iz biologije i psihologije. Pri tom se dakako gledalo na mogućnosti prijenosa.

2. U drugom se poglavlju autori ukratko razračunavaju s raznim načinima bavljenja tipologijom. Cilj tipologije jezika, po njihovu mišljenju, mogao bi postojati samo kad bi se otkrili »svi latentni mehanizmi jezika . . ., cijela dinamika jezika, koje se može obuhvatiti ne samo *determinističkim* metodama deskriptivne lingvistike« (15). Nakon *klasifikacije* treba otkriti *konstrukcijski mehanizam*. Tako shvaćena tipologija nije sama sebi cilj, nego instrument za daljnja otkrića. To je važno za sud o relevantnosti.

3. Ovih šest načela, koja se trebaju primijeniti na tipologiju, mogu se ukratko okarakterizirati ovako (preuzeti su iz knjige Sokal — Sneath: *Principles of Numerical Taxonomy*, San Francisco 1963):

3.1 *Idealna tipologija*. Da bi bila što relevantnija, mora pružiti »najvišu mjeru informacija o što većem broju obilježja predmeta koji se klasificiraju« (19); to znači: mora biti što je moguće više *pretkažljivom*. Pretpostavka je numeričke taksonomije oprastanje od predodžbe *bitnih* svojstava. Značajna je samo *politetička* klasifikacija, koja počiva ili na *velikom broju* ili na *relativno ravnomjernom otisku* po volji uzetih zajedničkih obilježja. Nasuprot njoj *stoji monotetička* klasifikacija, čija je informativna vrijednost »jednaka nuli« (27). Poslije klasifikacije treba ispitati *korelaciju* pojedinih obilježja. Iz toga već implicite slijedi iduće načelo.

3.2 *Vrednovanje obilježja*. »Sve dok ne znamo, *zašto* i *kako* možemo i moramo pojedina obilježja različito vrednovati, dotle ih sve već od početka moramo ravnopravno tretirati« (32). Jer intuitivno, apriorističko vrednovanje nema ništa zajedničkog s empirijskom znanosti. Naravno, ni ova klasifikacija ne uzima u obzir sva obilježja (svaki predmet ima dakako potencijalno beskonačno mnogo svojstava), tako su npr. sva nelingvistička, ali i sva genetička obilježja isključena. Načelno, treba uzimati u obzir sva moguća obilježja da bi klasifikacija bila *stabilna*.

3.3 *Globalna sličnost*. Ona mora oformiti osnovu za usporedbu jezika i shvaća se kao »funkcija sličnosti svih onih obilježja« (34) na temelju kojih se jezici uspoređuju. (U problematiku kako se dobivaju obilježja i kako se uspoređljivost jezika utvrđuje upućuju se autori u dva daljnja poglavlja, 4. i 5.)

3.4 *Taksoni*. Daljnja je prednost ovog postupka u tom što se broj klasa ne određuje već u samom početku nego se kasnije po potrebi može birati, već prema stupnju sličnosti. Da bi se ovaj postupak praktično pokazao, klasifikacija je potpuno provedena na temelju 10 obilježja za 20 jezika. Pri tom je prijeko potrebno provesti slijedeće:

3.41 *Kvantificiranje* jezičnog svojstva;

3.42 *Usmjeravanje* svih indeksnih vrijednosti prema *vektor-profilu*;

3.43 *Izračunavanje* međusobnih udaljenosti svih jezika;

3.44 *Hijerarhijsko* klasificiranje svih jezika prema *maksimum-varijanti* (posve je prirodno da su i druge mogućnosti dopuštene);

3.45 *Izračunavanje* *koeficijenta korelacije* da bi se odredio *tip* pojedine klase;

3.46 *Izradba* jednog *klasifikacijskog ključa* koji odobrava i primanje daljnjih jezika i obilježava pomoću dopustivog vrijednog područja svaku klasu kao tip.

3.5 *Empirizam*. Autori uočavaju da se i numeričkom taksonomijom subjektivnost nikad ne može isključiti budući da se lingvistička teorija u neku ruku kao »prizma« (50) neprestano gura pred realnost.

3.6 *Jezična tipologija i jezična promjena.* Autori vjeruju da se iz rezultata jezične tipologije dade sazdati i jedna teorija jezičnih promjena. Budući da ova teorija također treba unositi izvanjezične faktore, bila bi ovdje potrebna interdisciplinarna suradnja na široj osnovi. Zbog kompleksnosti pitanja sumnjam da se ovdje u doglednoj budućnosti može ostvariti nešto više od krparenja. Nije li ovaj dio teorije pomalo utopistički?

4. Autori polaze od spoznaje da svaka tvrdnja o svojstvu jezika predstavlja stano- vito *izobličenje*; jer je već samo svojstvo jedna teoretska tvorevina. Kao osnovu za jezičnu tipologiju preporučuju ispitivanje *jednog te istog teksta* u svim jezicima, dakle i u prijevodima. To pak ne može posve zadovoljiti, budući da se i ovdje može naslutiti jedan izvor daljnjeg izobličenja. Bilo bi idealno ispitati jedan originalan tekst iz svakog jezika i njegove prijevode. Dakako, time bi se jezična tipologija opet potisnula u nešto veću udaljenost, čak bi možda postala nemogućom.

5. Svatko tko želi jezike klasificirati, po- lazi od načelne usporedljivosti jezika. Uvjet za usporedljivost jezika jest *tipološki izo- morfizam*: svi se rezultati moraju dobiti istom procedurom. To dalje uvjetuje da se svi elementi operacionalno definiraju kako bi se dospjelo do *mehaničkih procedura u rješavanju*. Iz činjenice da svaki jezični element posjeduje u jeziku stanovitu položaj- nu vrijednost slijedi postupak autora da ne treba uspoređivati pojedine elemente nego (pod)sustave odnosno njihova svojstva.

6. Ako se u svakom pojedinačnom slučaju mogu uspoređivati samo svojstva do kojih se došlo *jednom* teorijom, onda to otežava razradu tipologije budući da se ponajprije svi suradnici moraju složiti u samom jedin- stvenom postupku; s druge je strane tako- der moguće postaviti usporedne podatke drugih teorija u vektor-profil, što opet pred- stavlja olakšicu.

Slijedi katalog svojstava koji sadrži izbor autorima poznatih indeksa drugih autora. Pri tom su sadržane tri poznate razine opi-

sivanja (fonološka, morfološka i sintaktička). Semantička obilježja nisu među njima.

7. Što se tiče lingvističke teorije, opisa je- zika kvantitativnim metodama, ovi su po- stupci naravno i primjenljivi i nužno pri- mjenljivi ako se želi svaki pojedini jezik opisati, a da se pri tom ne pazi na cilj jedne opće jezične tipologije.

Tko želi raditi kvantitativnim metodama, ova mu knjiga pruža jednu izvanrednu teo- retsku podlogu i opsežan pregled raznovrs- nih indeksa.

Kao svaka lingvistička i uopće bilo koja disciplina, tako se i ova mora odazvati pi- tanju društvene relevantnosti. Tu problema- tiku autori ne obrađuju, nego šutke pretpo- stavljaju pozitivan odgovor. Ipak je posve si- gurno da se ova opća jezična tipologija ne treba bojati ovoga pitanja više nego li tra- dicionalno bavljenje tipologijom.

Sebastian Kempgen

O UPOTREBI RIJEČI ŠOGOR I ŠOGORICA

U razgovornom jeziku, a i u našim novina- ma (»Večernjem listu«, »Vjesniku«, »Glasu Slavonije« i drugima), proširili su se nazivi šogor i šogorica. Njihova upotreba toliko je česta da postoji opasnost da još snažnije pro- dru u književni jezik, iako za to nema oprav- danja. Naime, upotrebom ovih riječi dolazi do nejasnoće i nepreciznog izraza, jer često nije svejedno da li se radi o šurjaku, svasti, nevjesti ili nekom drugom srodbinskom od- nosu.

Riječi šogor i šogorica proširile su se zbog svoga općenitijega značenja jer je lakše upo- trebljavati jednu riječ sa širokim opsegom značenja nego nekoliko riječi s posebnim zna- čenjem. Istovremeno upotrebi ovih riječi po- goduju i sociološki razlozi. Posebni nazivi za svakog člana rodbine i svojte bili su naročito značajni u patrijarhalnoj društvenoj sredini kada su članovi iste porodice živjeli u bližim odnosima: u zadruzi, zaseoku, selu i slično. Danas su ti odnosi izmijenjeni, članovi iste porodice više su udaljeni, a manje je i djece,